

SZÁNTÓ IMRE

Ali budai pasa hadjárata 1552 nyarán a Hont—Nógrád megyei várak ellen

Budavár eleste után a még el nem foglalt országrész fel sem ocsudott réműletéből, amikor a török váraiból kiinduló portyázásaival megjelölte terjeszkedésének további irányát. Ez pedig a Dunántúl, a Bécs felé vezető utak és a Garam menti bányavárosok felé mutatott. A török 1543-ban aránylag csekély erőfeszítéssel kikerekítette az 1541-ben szerzett területeket, melynek során birtokába jutott Valpó, Siklós, Pécs, Székesfehérvár, Tata és Esztergom. Budavára körül most már a nyugati részen, a Duna jobbpartján átlagosan száz kilométer szélességű védelmi sávot szakított ki az ország testéből, s kötött össze az aldunai várakkal. Ezzel végleg biztosította a maga számára a főváros birtokát. 1543-ban behódolt Szeged, s a titeli, bácsi, szabadkai és kalocsai várakkal együtt a Duna—Tisza-köz nagyobbik része is.¹

A további feladat a török részéről ennek a földszávnak a kiszélesítése volt észak és kelet felé. A hódoltságí földszáv kiszélesítését 1544-ben Jahja-pasazáde Mehmed budai pasa és az alája rendelt szandzsákbégek folytatták tovább. A támadások célja az elmúlt évi hadjárat eredményeinek biztosítása volt. Így Buda olyan várhálózat középpontjává lett, melynek külső várövét a török kézre került Székesfehérvár, Tata, Esztergom, Visegrád, Nógrád és Hatvan alkották. Budavár elvesztése után néhány évvel a hadszíntér a Szerémségtől hirtelen a Mátrába és a Veszprém—Győr—Komárom-i vidékre tolódott át.²

Buda eleste után sürgős feladattá vált, hogy a végvár vonal kiépítésével és megerősítésével igyekezzenek gátat vetni a török terjeszkedésének. Mikor a török az elfoglalt Esztergommal szemben a mai Párkány helyén Csekerdény várát felépítette, égető szükség volt Újvár létrehozására. Várday Pál esztergomi érsek olyan gyorsan felépítette, hogy 1546-ban már őrséget helyezhetett el benne.³ Ugyanebben az évben az országgyűlés felhívta a király figyelmét arra, hogy a Mátra hegységtől kezdve a Garam völgyéig mintegy a bányavárosok oltalmául félkörívben elhelyezkedő várakat, úgymint Pásztót, Bujákat, Szécsényt, Drégelyt, Ságot és Lévát idejekorán erősítse meg és őrséggel lássa el. Így vált fontos ponttá a felvidéki bányavárosok irányában Nógrád megye délnyugati határán a kis drégelyi vár is.⁴

¹ Reizner János: Szeged története. I. A legújabb időtől a XVIII. század végéig. Szeged. 1899, 106—109; Velics Antal—Kammerer Ernő: Magyarországi török kincstári defterek. I. (1543—1635). Bp. 1886, 69—91; Szántó Imre: Küzdelem a török terjeszkedés megállításáért Magyarországon 1541—1547. Különlényomat az Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae Acta Historica XL. számából. Szeged. 1972, 83—92.

² Szántó Imre: i. m. 92—95.

³ Némethy Lajos: Újvár, Drégely és Ság esztergomersekségi várak zsenge korából. Történelmi Tár (a továbbiakban TT.), 1897, 545—553.

⁴ Magyar Törvénytár 1526—1608. Bp., 1899, 180—181. 1546. Art. 44. 1. „Circa Danu-

A drégelyi vár első említése 1285-ből való, ekkor a Hunt-Pázmán nemzetiségé. Később, a XV. században az esztergomi érsekség kedvelt vadászkastélya volt.⁵ A kis hegyivár a diósjenei hegyláncolat legészakibb kúpján nem azért épült, hogy nagyobb számú ellenség ostromát kiállja, hanem, hogy az esztergomi érsekség uradalmának megerősített helye legyen. Csak a mohácsi vész utáni időkben kapott fontosabb hadászati szerepet, amikor — Nógrád vára 1544-ben török kézre kerülése után — a többi kisebb-nagyobb erősséggel a bányavárosok irányában várható török támadást volt hivatva feltartóztatni.⁶

Hasonló kisebb erősségek voltak a környéken: a meredek hegykúpon épített Salgó vára,⁷ a sziklakúpon emelkedő Hollókő,⁸ a magas hegyen álló Buják és Szécsény vára.⁹ Ezek a sziklavárak ügyesen kihasználták a természetes terep nyújtotta előnyöket; e belsőtornyos várak közül pl. Salgót, Hollókőt és Bujákat csigaformában építették a hegytetőre.¹⁰ De a XVI. században — a tűzfegyverek fejlődésével — e lovagvárak már elavult erősségeknek számítottak.

A török Nógrád felől egyre fenyegette a bányavidéket. Elcinte adót kívánt tőle, majd meghódolást. Egyre-másra jöttek a hírek, hogy az ellenség rabolt, gyújtogatott, s fogságba hurcolta a lakosságot.¹¹ Fekvésénél fogva Drégely lett a bányavárosokat védő végvár vonal előőrse, az Ipoly-völgy, illetve a bányavárosok hadászati kulcspontja.¹² De arról már nem történt megfelelő intézkedés, hogy a korszerűtlen kis hegyivár ennek a feladatnak meg is tudjon felelni.

Az esztergomi érsek egykori vadászkastélyának parancsnokává még Várday Pál érsek nevezte ki Szondi Györgyöt. Várday halála után az üresedésben levő esztergomi érsekség birtokai a magyar királyi kamara fennhatósága alá kerültek. A drégelyi, a sági és újvári őrség gondját a király vette át. Így lett Szondi György is 1546-ban a király várnagya. Ennek megfelelően Drégely megerősítése, őrségének ellátása a kincstár feladatkörébe tartozott. A török többször megkísérelte Drégely és Ság elfoglalását, de mindig visszaűzték.¹³ Bár Drégely fontos előőrse volt a török támadó vonalában, a királyi kamara mégis rendszeresen fizette a katonák zsoldját, s a megrongálódott vár javítására s az őrség gyarapítására sem adott elegendő pénzt.¹⁴

A felvidéki várak kapitányai sürgetve kérték Ferdinánd királyt, hogy szaporítsa őrségüket, s ezek rendes fizetéséről gondoskodjék. „Engem minden

bium vero, castris, ac fortalitiis: Ságh, Pászthó, Dréghel, Széchen, Buják, Léva, et si quae sun alia, praesidiis omnium generum mature provideat . . .”

⁵ Gerő László: Magyarországi várépítészeti. Bp., „Művelt Nép” Kiadó, 1955, 184; *Ua.*: Magyar várak. Bp., Műszaki Könyvkiadó. 1968, 143—146.

⁶ Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Wien) (a továbbiakban HHStA.), Ungarn 1551. Fasc. 59. Ferdinánd Pallavicini Sforzához. Bécs, 1551. szept. 19. „ . . . fines et limites, qui sunt ante Regias nostras montanas civitates, maxime sint importantiae.”

⁷ Gerő László: Magyarországi várépítészeti, 190—191; HHStA Ungarn, 1543. Fasc. 51. Donatio Arcis Salgo pro Francisco Bebek. 1543. ápr. 18.

⁸ Gerő László: Magyarországi várépítészeti, 185—188.

⁹ Uo. 264.

¹⁰ Uo. 145.

¹¹ *Jurkovich Emil*: Besztercebánya erődítményei. Hadtörténelmi Közlemények (a továbbiakban HK.), 1926., 412.

¹² *Rónai Horváth Jenő*: Szondi György. Szondi Album. Bp., 1886, 44; *Matunák Mihály*: Drégely, Szondy, Palánk. Helyreigazító és pótló adatok a Szondy-albumhoz. Ipolyság. 1902.

¹³ *Takáts Sándor*: Régi magyar kapitányok és generálisok. Bp. 1922, 50—51.

¹⁴ Hofkammerarchiv (Wien), (a továbbiakban HKA), Hoffinanz Ungarn, 1559. nov. 16. A nyitrai püspök Ferdinándhoz. „ . . . Instant enim et urgent postulantes stipendium tam equites quam pedites castrorum Dreghel et novi castelli, ultra Saghienenses.”

órában üldöznek terhes sürgetésekkel — írja Erasmus Teuffel főkapitány 1552-ben —, s már egyáltalában nem tudok nekik mit felelni, s nem tudom, mit cselekedjem. . .”¹⁵ Így Szondi György drégelyi kapitány is többször rimánkodott a kamaránál a megrongálódott vár kijavitása és az őrség gyarapítása érdekében. 1551. április 23-án arra kérte a királyi kamarát, hogy a várat jobban erősítsék meg, nagyobb számú lovassal és gyalogossal lássák el és bővebb fizetést folyósítsanak nekik.¹⁶

A szegedi török győzelemnek, majd Ahmed pasa nagyvezér hadjáratának híre 1552-ben még jobban felrázta a felvidéki várak kapitányait. A török szándéka nem volt ismeretlen; az ellenség már Eger és Szécsény között portyázott.¹⁷ Agostino Sbardaletta váci püspök¹⁸ és Erasmus Teuffel főkapitány 1552. március 12-én Léváról részletes jelentést küldtek Hadim Ali budai pasa hadmozdulatairól és közölték, hogy gyalogságra volna szükség, mivel a király Drégelyen s más — az ellenségnek kitett — helyeken csökkentette a katonaság létszámát.¹⁹ Mindenekelőtt Drégelyt féltették a török támadástól, ezért ismételtlen kérték a királyt, küldjön pénzt, hogy gyalogosokat fogadhassanak a várba.²⁰

Ferdinánd király parancsot adott, hogy Drégely erősítésére az ott levő 100 gyalogoshoz még legalább 40-et fogadjanak fel, akiknek zsoldját az esztergomi érseki jövedelemből kell folyósítani.²¹ Drégely őrsége Hont megyei jobbágymenekültekből kapta utánpótlását: „. . . miután fogvást az pogányság miatt elrablatánk — mondja egyikük —, az időtől fogvást Drégely várában ő felségét szolgálom”.²² A király nemcsak Drégelyt,²³ hanem Ságot, Gyarmatot és Korponát is igyekezett nagyobb létszámú csapattal ellátni.²⁴ Ugyanakkor Szondi s az ura-

¹⁵ Ld. *Szegő Pál*: Végváraink szervezete a török betelepedésétől a tizenöt éves háború kezdetéig 1541—1593. Bp. 1911, 282.

¹⁶ Országos Levéltár, Budapest (a továbbiakban OL.), Pénzügyigazgatási lt. Benignae Resolutiones, Másolati könyv, 1551. fol. 38. Bécs, 1551. ápr. 23. Dregel circa Castrum munitionem et fortificationem informatio praestanda. Uo. 1551. fol. 92. Bécs, 1551. jún. 27. „. . . ut praefatum castrum firmiter muniri et fortificari facere, gentibusque tam equestribus, quam peditibus copiosioribus providere, solutionem quod uberiorem reddere vellemus.”; *Szegő Pál*: i. m. 177.

¹⁷ Hadtörténelmi Levéltár (Budapest) (a továbbiakban HL.), Török kori iratok tárgymutatója. Iratjegyzék. I. Ferdinánd a váci püspökhöz, 1552. márc. 28.

¹⁸ *Óváry Lipót*: A Magyar Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának oklevélmásolatai. II. füzet. Bp., 1894, 91. Vatikáni lt. Ferdinánd III. Gyula pápához. Pozsony, 1550. febr. 25. Az általa váci püspökké kinevezett Agostino Sbardaletta esztergomi prépost megerősítése ügyében.

¹⁹ Österr. Kriegsarchiv (Wien), (a továbbiakban KA), Alte Feldakten, 1551. Fasc. 11. Nr. 32. A nyitrai, váci püspök és Erasmus Teuffel Ferdinándhoz. Neuhäusel, 1551. nov. 18. „Vorschlag dass wegen der eintretenden Winterzeit zur Ersparung der Kosten von dem zu Dregel und Schag befindlichen Kriegsvolk einiges davon beurlaubt werden können.” Uo. 1551. Fasc. 11. Nr. 44. Ferdinánd a váci és nyitrai püspökhöz és Erasmus Teuffelhez. Graz, 1551. nov. 23.; HL. Török kori iratok, 1552. Nr. 91. Ferdinánd a váci püspökhöz. Bécs, 1552. febr. 24.; Szondi Album. Bp., 1886. Okiratos Adatok, 2. Drégelyen 100 gyalogusból 50-et szabadságot tak. Uo. Okiratos Adatok, 3.

²⁰ Uo. Okiratos Adatok, 3, 1552. márc. 18.

²¹ Uo. Okiratos Adatok, 3, 1552. márc. 8.

²² *Maksay Ferenc*: Parasztság és zsoldosszolgálat a XVI. századi Magyarországon. HK. 1956. 1. sz. 35; *H. Balázs Éva*: Jobbágylevelek. Bp., Közoktatásügyi Kiadóvállalat 1951, 22—23.

²³ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 4. Nr. 5. Ferdinánd a váci püspökhöz. Wien, 1552. ápr. 6. „Die Aufnahme der zur Verstärkung des Schlosses Dregel nöthigen Knechte wird gut geheissen.”

²⁴ KA Alte Feldakten, 1551. Fasc. 11. Nr. 39. Ferdinánd Wolfgang Puchheimhez. Graz, 1551. nov. 21. Uo. 1551. Fasc. 11. Nr. 41. Ferdinánd Wolfgang Puchheimhez. Graz, 1551. nov. 23. Uo. 1551. Fasc. 11. Nr. 50. Ebersdorf Ferdinándhoz. 1551. nov. 27. HL. Török kori iratok,

dalmi tisztek a vár kijavítását és kellő felszerelését is sürgették, s egymás után küldték szét különböző helyekre a panaszos jelentéseket az erősségek elhanyagolt állapotáról. Ferdinánd király 1552. április 11-én levelet intézett a pozsonyi kamarához, melyben — megbízható forrásra hivatkozva — elmondja, hogy Drégely vára sem lőszerral, sem ólommal, sem más nélkülözhetetlen hadiszerral nincs ellátva. Hogy a török várható támadásával szemben helytállhasson, a király meghagyta a kamarának, hogy a várra különös gondot fordítson.²⁵

A király erélyes rendelkezéseinek azonban a kamara nehézkes ügymenete s pénzbeli eszközeinek csekélyisége miatt nem mindig volt fogantatja. „Jól tudja tekintetes és méltóságos Uraságod — írja Erasmus Teuffel főkapitány Léváról Nádasdy Tamáshoz —, hogy ezen vidék messze kiterjedő végházainak oltalmára Szolnoktól kezdve idáig mily csekély haderővel rendelkezem. . . Hozzájárul ehhez még az, hogy a meglevő csekély katonaság is csaknem hat hónap óta nem kapta meg köteles zsoldját. . . Ha bizonyossá lesz, hogy a török ostromolni akarja Szolnokot, a bele való őrség teljesen hiányozni fog. Egerben is igen kevés az ember.”²⁶ A király 1552 tavaszán nem egy intézkedést tett Szolnok és Eger megerősítése érdekében, de úgy látszik, hogy intézkedései elégteleneknek bizonyultak.²⁷

Fennmaradt egy hivatalos jelentés Drégely kétségbeejtő romlott állapotáról 1552 tavaszán: „. . . a falai erősen ingatagok, a villámcsapás által felrobbant puskapor megrongálta őket. Kapitánya nincs abban a helyzetben, hogy az ellenségnek ellenállhasson, vagy hogy a környező vidéket megvédelmezhesse. Igen szükséges a szakértők kiküldése, hogy a vár lerombolásának vagy fenntartásának kérdésében döntsenek.”²⁸ Nem sokkal a budai pasa támadása előtt tehát szakértőknek kellett döntenük abban a kérdésben, hogy érdemes-e kijavítani az elavult kis hegyvárat, vagy pedig le kell-e rombolni és új várat építeni.

1552. Nr. 91. Ferdinánd a váci püspökhöz. Wien, 1552. febr. 24. Megelégedéssel veszi a jelentést, hogy a megyék és a bányavárosok parancsot kaptak, hogy a törökök portyázásaival szemben ellenállást fejtsenek ki; HHStA Ungarn, 1552. Fasc. 62. Ferdinánd a váci püspökhöz. Wien, 1552. febr. 3. „. . . clementer tibi iniungimus, ut . . . curas et defensionis et incolumitatis istorum confiniorum . . . summa vigilantia et sollicitudine incumbas.” Szondi Album. Okiratos Adatok, 3, 1552. márc. 21. Uo. Okiratos Adatok, 3, 1552. márc. 25. Uo. Okiratos Adatok, 3, 1552. ápr. 6. KA Alte Feldkten, 1552. Fasc. 3. Nr. 13. Ferdinánd a váci püspökhöz és Erasmus Teuffelhez. Pozsony, 1552. márc. 17. Uo. 1552. Fasc. 3. Nr. 14. Ferdinánd Wolfgang Puchheimhez. Pozsony, 1552. márc. 17.; *Stephanus Katona*: Historia Critica Regum Hungariae. Tom. III. Buda. 1798, 240. *Lupus Wolfgangus Puchheim-Puchamius*, „. . . qui tunc Zolio et montanis civitatibus praeerat . . .” (*Istvánffy*). KA Alte Feldekten, 1552. Fasc. 3. Nr. 21. Ferdinánd a váci püspökhöz. Pozsony, 1552. márc. 28. Uo. Fasc. 4. Nr. 4. Ferdinánd Wolfgang Puchheimhez, 1552. ápr. 6. Uo. Fasc. 6. Nr. 55. Miksa főherceg Erasmus Teuffelhez. Wien, 1552. jún. 19.

²⁵ OL. Pénzügyigazgatási lt. Benignae Resolutiones. Másolati jegyzőkönyv, 1552. fol. 41. Ut provisio ad Arcem Dregel fiat.

²⁶ *Illéssy János*: Adatok a szolnoki vár építéséhez és első ostromához. HK., 1892, 664—665. Erasmus Teuffel Nádasdy Tamáshoz. Léva, 1552. máj. 19.; *Szegő Pál*: i. m. 207—208.

²⁷ KA Alte Feldkten, 1552. Fasc. 4. Nr. 10. Ferdinánd Erasmus Teuffelhez. Wien, 1552. ápr. 12. Uo. 1552. Fasc. 4. Nr. 16. Ferdinánd Erasmus Teuffelhez. Linz, 1552. ápr. 23. Uo. 1552. Fasc. 4. Nr. 22. Ferdinánd Erasmus Teuffelhez. Linz, 1552. ápr. 29. Uo. 1552. Fasc. 4. Nr. 23. Ferdinánd az udvari kamara tanácsosaihoz. Linz, 1552. ápr. 30. Uo. 1552. Fasc. 5. Nr. 4. Miksa főherceg Erasmus Teuffelhez., 1552. máj. 10. Uo. 1552. Fasc. 5. Nr. 20. Miksa főherceg Erasmus Teuffelhez. Wien, 1552. máj. 23.

²⁸ *Acsády Ignác*: Drégely és hőse. Századok (a továbbiakban Sz), 1887, 39—40. Ld. *Gerő László*: Magyarországi várépítéset, 184.

Az 1552 tavaszán megindított török támadás célja az volt, hogy súlyos csapást mérjen Ferdinándra, aki Erdélyre is kiterjesztette hatalmát. A Porta katonapolitikáját mindenekelőtt a számbajöhető ellenséges erők megosztására irányuló törekvés jellemezte. Szulejmán négy nagy sereggel több irányban támadva akarta megzavarni a Habsburg-hadvezetést.²⁹ A török hódítás Ahmed pasa szerdár fővezérletével elsősorban a Ferdinánd birtokába került Temesvidék megszerzésére irányult, amely korábban János király joghatósága alatt állott.³⁰ A havasalföldi török-tatár hadnak — melyhez még a két román vajdának is csatlakoznia kellett —, az a megbízatás jutott, hogy Erdélyt megszállja, Ferdinánd ottlevő hadait kiűzze és János Zsigmondot visszahelyezze a fejedelmi székre.³¹ A harmadik sereg vezére, Hadim Ali budai helytartó, Veszprém elfoglalása után azt az utasítást kapta, hogy az alsó-magyarországi bányavárosok felé indítson támadást és rombolja le a Hont-Nógrád megyei erősségeket, amíg a török főserg Temesvárt ostromolja.³² A negyedik sereggel a szultán Bosznia felől erős katonai akciót indított Uláma boszniai pasa, valamint a hercegovinai és a hlevnói bég vezetésével Nyugat-Horvátország ellen.³³

A török fővezérlet három tehermentesítő támadással ügyesen oldotta meg, hogy Ahmed pasa hadművelete elsődleges célját, Temesvár elfoglalását elérhesse. Ali budai pasa Veszprém és a Hont-Nógrád megyei várak ellen végrehajtott támadással lekötötte Ferdinánd dunántúli és felvidéki erőt.³⁴ A Hont-Nógrád felé történő hódítás iránya egyúttal megjelölte a török terjeszkedésének másodlagos szárnyvonalát is: a Buda körüli végvárgyűrű átszakításával és kitérésével a gazdag felvidéki bányavárosok elfoglalását.³⁵ A havasalföldi és moldvai török-román hadak beütése lekötötte Castaldo tábornok erdélyi haderejét.³⁶ A boszniai pasa, a hercegovinai és hlevnói bég 1552 kora tavaszától késő őszeig erős csapatösszevonásokkal veszélyeztették a nyugat-horvátországi Dráva-

²⁹ *Forgách Ferenc*: Magyar történelme 1540—1572. Monumenta Hungariae Historica, második osztály: írók, XVI. Pest. 1866, 36. „... Ita hostem nec unī suffecturum, pluribus bellis simul implicatum destineret.”

³⁰ *Christianus Schesaeus*: Ruinae Pannonicae. Lib. III. Szeben, 1797, 128; *Stephanus Katona*: i. m. 189—193; *Horváth M.—Hatvani M.*: Magyar történelmi okmánytár a brüsszeli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból, 1441—1652. II. Pest. 1857, 331 (a továbbiakban BO). Losonczy István kémei útján már április közepén értesült arról, hogy Szokollu Mehmed ismét Temesvár ostromára készül.

³¹ HHStA. Turcica 1551—1552. Fasc. 9. Ahmed pasa Pathócsy Ferenc gyulai várúrhoz. Filippopolisi tábor, 1552 május eleje; *Veress Endre*: Gyula város oklevéltára (1313—1800). Bp. 1938, 184; *Stephanus Katona*: i. m. 192.

³² *Forgách Ferenc*: i. m. 36; HL. Törökkori iratok, 1552. Nr. 98. Dobó István Oláh Miklós egri püspökhöz. Eger, 1552. jun. 7.

³³ *H. Göetz*: Nuntiatur des Girolamo Martinengo 1550—1554. Nuntiaturberichte aus Deutschland. Bd. XVI. Tübingen. 1965. 188, 192. Martinengo Innocenzo del Monte kardinálishoz. Wien, 1552. aug. 21. és szept. 8.; *Acsády Ignác*: Magyarország három részre oszlásának története 1526—1608. Szilágyi Sándor (szerk.): A magyar nemzet története V. Bp. 1897, 319. *Benda Kálmán*: Zrínyi Miklós, a szigetvári hős. Szigetvári Emlékkönyv. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966. 31.; *Szántó Imre*: Eger vár védelme 1552-ben. Kiadja: Eger város tanácsa, 1971. 54—57; *Sugár István*: Az egri vár viadala. Bp., Zrínyi Katonai Kiadó, 1971, 38—39.

³⁴ *Chr. Schesaeus*: i. m. Lib. III. 129, 168—169. verssor: „Ex alia arcebit Germanas parte phalanges Dux Ali bassa potens...”

³⁵ *Salamon Ferenc*: Magyarország a török hódítás korában. Pest. 1864, 86; *G. Probst*: Der Beitrag der niederungarischen Bergstädte zur Türkenabwehr. Südostforschungen, Bd. XIII. München. 1954, 93—138.

³⁶ HHStA. Turcica 1551—1552. Fasc. 9. Ahmed pasa Pathócsy Ferenc gyulai várúrhoz. Filippopolisi tábor, 1552 május eleje; *Veress Endre*: i. m. 184; *Istvánffy Miklós*: A magyarok történetéből. Bp., Magyar Helikon, 1962, 238—240; HHStA. Ungarn, 1552. Fasc. 67. Memoriale per Castaldum allatum, 1552. szept. 11.; *Chr. Schesaeus*: i. m. 129., 165—167. verssor.

Száva közti várakat. A török diplomácia pedig békealkudozásokkal (Temesvárnak adófizetés ellenében történő megmentésével) elvonta Castaldot az erélyesebb hadikészületektől. Így Temesvárnak külső segítség nélkül kellett megvívnia élet-halálharcát az Ahmed pasa vezetése alatt álló török fősereggel.³⁷

Ahmed pasa serege már Temesvár alá érkezett,³⁸ amikor Agostino Sbardaletta váci püspök június 25-én Léváról írt a pozsonyi kamarának, hogy Drégely parancsnokaitól értesült, mennyire szűkösen vannak ellátva tüzérekkel és hadiszerekkel. A püspök felhívta a kamarát, hogy teljesítse a drégelyiek kérését.³⁹ Mivel Bekefalvay Gergely alkapitány szolgálati viszonyát nem rendezték, a török közeledtének hírére távozott Drégelyből, s magára hagyta Szondi Györgyöt a védelem irányításában. Valószínű, hogy szándékosan hagyta el a veszélyes posztot, s cselekedetére a kamara mulasztásában keresett magának kibúvót.

Thurzó Ferenc nyitrai püspök 1552. június 7-én jelentette a kamarának, hogy a drégelyi várat személyesen vizsgálta meg, s azt rossz karban találta. Rendelt oda három-négy kőművest, hogy a szükséges javításokat elvégezzék. Meghagyta Rózsa Pálnak, az esztergomi érsekség körmöci pisetariusának, hogy küldjön a közeli várakból Drégelybe hadiszert, lőport és ólmot.⁴⁰ Rózsa azonban minden csekélységre nézve a távoli pozsonyi kamarától várt utasítást. Még a Szonditól kért két kötél küldése ügyében is Pozsonyba irogatott arra hivatkozva, hogy egyszer már küldött kötelet Drégelybe.⁴¹ Levele július 1-én kelt, amikor a török hadak már Drégely környékén jelentkeztek. Thurzó nyitrai püspök erélyesen hozzálátott, hogy a drégelyiek kétségbeejtő helyzetén javítson s a védekezéshez szükséges hadiszerekkel ellássa a várat. De alig jutott már idő a leg-szükségesebbek előteremtésére. Ilyen állapotban érte Drégelyt 1552. július 6-án Ali budai pasa seregének rohama.

Nemcsak Dobó István várkapitány, hanem az illetékes bécsi körök is meg voltak győződve arról, hogy Ali pasa Veszprém elfoglalása után Szolnok és Eger ellen fordul.⁴² Ezért Miksa főherceg megparancsolta Erasmus Teuffel főkapitánynak, hogy 500 zsoldost küldjön Eger vár védelmére.⁴³ Pallavicini Sforzának pedig meghagyta, aki éppen most érkezett Itáliából 4500 zsoldossal, hogy hadinépével

³⁷ *Czimer Károly*: Temesvár megvétele 1551–1552. HK., 1893., 375; *Szántó Imre*: A Temesvidék és a Maros-völgy várainak török uralom alá jutása 1552-ben. Különlenyomat a Századok 1971. 1. számából, 16–57.

³⁸ *Szántó Imre*: i. m. Sz 1971, 1. sz. 22.

³⁹ *Id. Acsády Ignác*: i. m. Sz, 1887, 41. „... Significaverunt mihi per litteras suas Castellani arcis Dregel sese magnum pati defectum tormentorum bellicorum ad id genus instrumentorum, quibus ad hostem repellendum utuntur, rogantque me, ut illis de aliquibus bombardis, pulveribus et similibus rebus in hac necessitate prospicerem.”

⁴⁰ *Acsády Ignác*: i. m. Sz, 1887, 41. A püspök többek között ezeket írja: „... Vidi muros arcis satis infirmos...”

⁴¹ *Acsády Ignác*: i. m. Sz, 1887, 43. Rózsa Pál levele. Körmöc, 1552. júl. 1. „... hoc iam anno duos funes misi ad eos, scribunt vicissim pro duobus funibus mittendi...”

⁴² HL. Törökkori iratok, 1552. Nr. 98–99. Dobó István Oláh Miklós egri püspökhöz. Eger, 1552. jún. 7. Uo. Dobó István Oláh Miklós egri püspökhöz. Eger, 1552. jún. 12. KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 6. Nr. 30. Miksa főherceg Khunigsberg győri parancsnokhoz. Wien, 1552. jún. 13. Uo. 1552. Fasc. 6. Nr. 36. Miksa főherceg a váci püspökhöz és Erasmus Teuffelhez. Wien, 1552. jún. 15. Uo. 1552. Fasc. 6. Nr. 46. Miksa főherceg Ferdinándhoz. Wien, 1552. jún. 17. Uo. 1552. Fasc. 6. Nr. 59. Miksa főherceg Erasmus Teuffelhez. Wien, 1552. jún. 22. A kének jelentése szerint a török Szolnok vagy Eger bevételét tervezi, legyen tehát szorgos vigyázással Egerre. OL. Nádasdy-család It. Missil. Khunigsberg Nádasdy Tamáshoz. Győr, 1552. jún. 26.

⁴³ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 6. Nr. 44. Miksa főherceg Erasmus Teuffelhez. Wien, 1552. jún. 17.

a Dunán átkelve siessen Egerbe és legyen ott további parancsig.⁴⁴ A budai pasa azonban sikeresen megtévesztette a bécsi hadvezetést, s váratlanul és meglepetésszerűen nem Szolnok és Eger, hanem a bányavárosokat védő Hont-Nógrád megyei hegyivárok elfoglalását tűzte ki célul.

Hadim Ali elhatározta, „hogyan ezzel az összegyűjtött seregével, mellyel a közelmúltban Veszprémet elfoglalta, megkísérli a szerencsét. Ha a parancsnoksága alatt álló Buda szomszédságában levő várakat, melyekről tudta, hogy a mieink hanyagul őrzik, hatalmába veszi s erőit Ahmedével egyesíti, Egert minden erejükkel megostromolják.”⁴⁵ A magyar kamara tanácsosai már július 1-én jelezték Pozsonyból a budai pasa szándékát és terveit a királyi bányavárosok elpusztítására, amelyek nemesérbányászatuk és a pénzverés folytán a kincstár számára igen fontosak voltak.⁴⁶

Ali pasa Vácon keresztül megindult seregével.⁴⁷ A felvidéki bányavárosok felé — Budáról kiindulva — vehette volna útirányát Esztergomon át a Garam völgyébe Léva irányában. Bár Esztergom török kézen volt, de állandó hajóhíddal nem rendelkezett. Másrészt Alinak tudomása volt arról, hogy Erasmus Teuffel főkapitány serege Léva körül gyülekezik. A másik út a bányavárosok felé Egeren át könnyebb lett volna, de a jelentős vár megostromlására a budai pasa elégtelennek érezte erejét. Éppen ezért Ali számára a Ság felé vezető út kínálkozott a legkedvezőbbnek, mivel Drégely várán kívül nagyobb ellenállásra nem kellett számítani.⁴⁸

A török veszély közeli fenyegetését felismerve a selmeci bíró és esküdtek július 1-én kelt levelükben Pallavicini Sforzához és Agostino Sbardaletta váci püspökhöz fordultak segítségért. Elterjedt a hír — írják —, hogy a török megindította táborát és az a szándéka, hogy a bányavárosokat támadja meg. Arra kérték Sforzát, hogy Erasmus Teuffel főkapitánnyal együtt időben gondoskodjék róluk.⁴⁹ A selmeciek ugyanezen a napon felkeresték soraikkal a sebesüléssel súlyos betegen fekvő Wolfgang Puchhaim zólyomi kapitányt is, hogy „az isten szerelmére” (um Gottes willen!) adjon segítséget nekik, mert az 56 főnyi gyakorlatlan városi katonaság (milicia) nem tud biztos védelmet nyújtani számukra.⁵⁰

⁴⁴ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 6. Nr. 61. Miksa főherceg Pallavicini Sforzához. Wien, 1552. jún. 24.

⁴⁵ *Istvánffy Miklós*: i. m. 251.

⁴⁶ HL. Törökkori iratok, 1552. Nr. 10. Szöllősy János jelentése. Miskolc, 1552. júl. 1. KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 3. A magyar kamara tanácsosainak jelentése. Pozsony, 1552. júl. 1. A csatolt kémjelentések szerint a török szultán nagyon csodálkozik azon, honnan veszi a magyar király azt a sok pénzt a hadinép fizetésére, — bizonyára a bányavárosokból és a bányákból! A szultán megparancsolta tehát a budai pasának, hogy foglalja el a bányavárosokat; HHStA. Ungarn, 1551. Fasc. 59. Ferdinánd Pallavicini Sforzához. „... si Turcae (quod Deus avertere dignetur) cousque prorumperent, ut dictas Montanas nostras assequi possint, cultumque minerarum devastarent, nos maximum gravissimumque damnum facturi essemus, siquidem ex istiusmodi montanis ac mineris magna et insignis reddituum nostrorum pars nobis pervenit. . . .”

⁴⁷ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 25. Paksy János komáromi kapitány Khunigsberghhez. Komárom, 1552. júl. 6.

⁴⁸ *Rónai Horváth Jenő*: i. m. 44.

⁴⁹ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 12. A selmeci bíró és esküdtek Pallavicini Sforzához és Agostino Sbardaletta váci püspökhöz. Selmec, 1552. júl. 1. „... facit tamen novus rumor de motis iam Turcarum castris et intentione hostium hanc planitiem sub montibus depopulandum et per occasionem Civitates Montanas invadendas. . . .”

⁵⁰ Szondi Album. Okiratos Adatok, 1. (a selmechányai városi levéltárban), 1552. júl. 1. Uo. Okiratos Adatok, 2. 1552. júl. 6. A selmeci bíró írja, hogy a várost annál nagyobb veszély fenyegeti, mivel Drégelybe 26, Ipolyságra pedig 36 katonát küldtek, így a városnak csak 56 katonája van.

A szécsényi várnagy, Árokháthy Lőrinc, július 2-án írt Teuffelhez, hogy ne hagyja magára, hanem küldjön hadinépet segítségére.⁵¹

1552. július 6-án Hadim Ali budai pasa mintegy 8000 katonával és 12 ágyúval körülzártá Drégelyt.⁵² A Léva mellett veszteglő Erasmus Teuffel Jakosich Ferenc sági kapitánytól még ugyanazon a napon tudomást szerzett a törököknek Drégely alá érkezéséről. „Az bassa immáron Dregheol alath vagyon mind algyustul” — írja Jakosich —, az néppel siessen Nagyságtok.”⁵³ Teuffel Léváról július 6-án délután hat óra tájban értesítette — elég későn! — Miksa főherceget, hogy a török körülvette a várat. Teuffel egyedül gyengének érezte magát arra, hogy seregével Ali pasa ellen fellépjen, de ha a király parancsa folytán Pallavicini Sforza olasz csapataival, valamint Győrből Ehrenreich (Honorius) Khunigsberg várkapitány is hozzá csatlakoznának — írja —, ebben az esetben elég erős lenne a török megverésére.⁵⁴

Másnap Teuffel megismételte Miksa főherceg felé segélykérését; ha Drégely elesik — írja —, utána biztosan sor kerül Lévára, Gyarmatra, Ságra és Szécsényre is.⁵⁵ Ezek olyan helyek, amelyeket vagy csak kis kastély (castellum) oltalmaz, vagy csak sövényfalánk vesz körül. Ha tehát Drégely elesik, akkor a felsorolt helyek sem tarthatók többé, s ezzel aztán elvesznek a bányavárosok is.⁵⁶

A Bécsben tartózkodó Miksa főherceg neheztelt Teuffelre, hogy későn vette észre Ali pasának Drégely felé irányuló támadását.⁵⁷ Utasította Khunigsberg győri parancsnokot⁵⁸ és Pallavicini Sforzát,⁵⁹ hogy csapataikkal azonnal csatlakozzanak a Léván tartózkodó Erasmus Teuffel seregéhez. Balassa János és Thurzó Ferenc nyitrai püspök által pedig parancsot küldött a felvidéki megyéknek a felkelésre.⁶⁰ Pallavicini július 9-én — tehát Drégely elestének napján — Pápá-

⁵¹ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. N. 12. Árokháthy Lőrinc szécsényi várnagy Erasmus Teuffelhez. Szécsény, 1552. júl. 2. „... Supplicio igitur Dominationem Vestram ne me deserat, sed mittat gentes in auxilium . . .”

⁵² Istvánffy Miklós 8—10 000 főre, Forgách Ferenc és Miksa főherceg 12 000 főre becsülte Ali budai pasa seregét: KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 15. Miksa főherceg Ferdinándhoz. Wien, 1552. júl. 5. Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 36. Miksa főherceg Thurzó Ferenc nyitrai püspökhöz. Wien, 1552. júl. 8.

⁵³ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 24. Erasmus Teuffel Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 7.; HL. Törökkori iratok, 1552. Nr. 101.

⁵⁴ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 18. Erasmus Teuffel és a váci püspök Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 6. „... die Türkischen Fussknechte das Schloss Dregel schon an allen Örten umb belagt haben . . .” Uo. Fasc. 7. Nr. 19. Erasmus Teuffel és a váci püspök Khunigsberg győri parancsnokhoz. Léva, 1552. júl. 6. Uo. Fasc. 7. Nr. 20. Erasmus Teuffel és a váci püspök Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 6. *W. P. Janko*: Die heldenmüthige Vertheidigung des Schlosses Dregel im Jahre 1552. Österreichische Militärische Zeitschrift, XI. Jahrg. 1870. 181; *Janko E. Vilmos*: Drégely várának hősi védelme 1552-ben. (A cs. k. hadi levéltár eredeti okmányai szerint). Szondi Album, 40.

⁵⁵ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 23. Erasmus Teuffel és a váci püspök Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 7. Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 24. Erasmus Teuffel Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 7.

⁵⁶ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 33. A váci püspök és Erasmus Teuffel segítséget kérnek Miksa főhercegtől Drégely számára. Léva, 1552. júl. 8.

⁵⁷ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 27. Wien, 1552. júl. 7.

⁵⁸ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 28. Miksa főherceg Khuninsberghez. Wien, 1552. júl. 7. Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 34, 35. Wien, 1552. júl. 8.

⁵⁹ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 30. Miksa főherceg Pallavicini Sforzához. Wien, 1552. júl. 7.

⁶⁰ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 36. Miksa főherceg a nyitrai püspökhöz. Wien, 1552. júl. 8. Szondi Album. Okiratos Adatok, 3—4, 1552. júl. 7. KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 53. Miksa főherceg Erasmus Teuffelhez és a váci püspökhöz. Wien, 1552. júl. 10. Uo. Fasc. 7. Nr. 81. Miksa főherceg a nyitrai püspökhöz és Balassa Jánoshoz.

ról közölte Miksa főherceggel, hogy először ki kell fizetnie katonái zsoldját, hogy a Pápán visszamaradó 300 pixidariuson kívül a többieket felvezesse a bánya- városok védelmére.⁶¹ A külföldi parancsnokok a király utasítására tettek ugyan bizonyos készüléket Drégely felmentésére, de megfelelő felmentő sereg összegyűjtésére hetek kellettek.⁶² Erasmus Teuffel zsoldosokból álló serege Drégely várától mintegy öt mérföldnyire, Léva tájékán gyülekezett. De a sereg Drégely ostroma idején még nem állt teljesen együtt, a felvidéki megyék nemesi felkelése pedig éppen csak elkezdődött.⁶³

Khunigsberg győri parancsnok négy nappal Drégely eleste után, július 13-án közölte Miksa főherceggel, hogy Pallavicini Sforza az olasz hadinéppel Győrbe érkezett, s onnan lovasaival Léva felé veszi útját.⁶⁴ Miután Khunigsberg a lovasságot Pápáról is elküldte Teuffelhez, Khun Károly amiatt panaszkodott, hogy az ott maradt katonasággal nem tudja megvédeni a várat; kevés embere van, s ezeket is pestis pusztítja. Pedig a török már Devecser is elfoglalta és elpusztította.⁶⁵ Ezért Miksa főherceg úgy intézkedett, hogy Khunigsberg parancsnok maradjon Győrben, nehogy távollétében az ellenség, — különösen a székesfehérvári és esztergomi bég — az őrségek kivonásával meggyengített dunántúli erősségeket veszélyeztesse.⁶⁶

Ali budai pasa támadása váratlanul és meglepetésszerűen érte a bécsi hadvezetést. A gyenge drégelyi vár viszont napokig sem tartóztathatta fel Ali pasa támadó seregét, hogy közben időt tudjon biztosítani Ferdinánd seregrészeinek felvonultatására és összpontosítására.⁶⁷ Így Drégely jóformán a Léván időző Erasmus Teuffel szemé előtt esett el anélkül, hogy a legkevesebb segítséget is kaphatott volna tőle.⁶⁸

Drégely várának jobbagyeredetű kapitánya, Szondi György a győzelem minden reménye nélkül bátran nézett szembe a halállal. Elhatározott szándéka volt: vagy megvédi a várat a tengernyi ellenséggel szemben, vagy a gondjaira bízott kis hegyivár romjai alá temetkezik.⁶⁹ A helyőrség 16 lovasból, 60 gyalogosból, egy tüzérből és három őrből (vigilator), — összesen tehát 80

⁶¹ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 46. Pallavicini Sforza Miksa főherceghez. Pápa, 1552. júl. 9. HHStA. Ungarn, 1552. Fasc. 66. Pallavicini Sforza Miksa főherceghez. Pápa, 1552. júl. 10. „... accepi literas, in quibus Vestra Altitudo mihi iniungebat, ut illico cum Italicis gentibus meis me ultra Danubium ad Erasmum Teuffel, qui in arce Léva existit conferrem ad ferdinum subsidium arci Dregel, quam bassa Budensis cum exercitu suo obsedit et expugnare conatur...”

⁶² KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 59. Miksa főherceg Pallavicini Sforzához. Wien, 1552. júl. 12. „... Arcem Dregel ab hostibus vi esse oppugnatam et captam, Bassamque Budensem penitus huius intentionis esse, etiam caeteras Arces proximas obsidere et oppugnare.” Uo. Fasc. 7. Nr. 60. Miksa főherceg a váci püspökhöz és Erasmus Teuffelhez. Wien, 1552. júl. 12. Uo. Fasc. 7. Nr. 64. Miksa főherceg Khunigsberg győri parancsnokhoz. Wien, 1552. júl. 12. Wegen der Eroberung des Schlosses Dregel und vorhabenden Vorrückung der Türken gegen ein anderes Schloss hat er alle disponible Troupen Hilfe dahin zu senden.

⁶³ *Rónai Horváth Jenő*: i. m. 46.

⁶⁴ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 65. Khunigsberg Miksa főherceghez. Győr, 1552. júl. 13.

⁶⁵ HL. Törökkori iratok. Kivonat a Feldakten 1529—1556. évi csomag irataiból. Khun Károly Ferdinándhoz. Győr, 1552. júl. 14.

⁶⁶ HHStA. Ungarn, Fasc. 426. (Millenium). Miksa főherceg Ferdinándhoz. Wien, 1552. júl. 19.

⁶⁷ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 25. Paksy János Khunigsberghez. Komárom, 1552. júl. 6.

⁶⁸ HHStA. Ungarn, 1551. Fasc. 59. Ferdinánd Pallavicini Sforzához. Wien, 1551. szept. 19. *Szegő Pál*: i. m. 60—61.

⁶⁹ *Forgách Ferenc*: i. m. 46. „... ad omnem militiae casum promptissimus...”

katonából állott. Ezekhez járulhatott a király által 1552 márciusában külön felfogadott 40 zsoldos és Selmechánya 26 katonája. Ezek szerint a védők száma nem érte el a 150-et.⁷⁰ Ilyen kisszámú védősereg minden vitézségével sem nyújthatott reményt a török támadás visszaverésére. De hiányzott az ágyú, a puska-por, ólom és más hadiszer is.

Ali pasa elővédcsapata már július 6-án reggel Drégely alá érkezett és szorosán körülzárta a várat.⁷¹ A várbeliek a megszálló ellenséget lövöldözéssel fogadták. A törökök gyorsan sáncokat ástak és ostromtetőket készítettek a vár körül és a sáncokba négy nagyobb faltörő ágyút és hat közepes nagyságú skorpió-ágyút helyeztek el. A vár lövetése július 7-én a reggeli órákban vette kezdetét.⁷²

A várkapu felett álló magas torony az ágyúzástól megrongálódva rövidesen ledőlt, s az omladék maga alá temette többek között Szondi alvezérét, Zoltai Jánost. De a heves rohamot a várvédőknek sikerült vitézül visszaverniük.⁷³ A korszerűtlen vár öreg falain az ágyúgolyók néhány helyen olyan rést ütöttek, hogy Szondi nem remélhette a gyenge kis erősség megtartását.⁷⁴ Erasmus Teuffel, aki állítólag maga is egy magaslatról szemlélte az ostrom menetét, meg sem mozgult Drégely megsegítésére. A szomszédos hegyeken nagy tüzeket gyújtatott és segélyt ígérő tűzjelekkel biztatta csupán a várbelieket.⁷⁵

Ali pasa a kapitányhoz küldte Márton oroszfalvi papot azzal a „kevély” üzenettel, hogy szabad elvonulás mellett adja fel a rommá lőtt várat:

„Sőt az várnak falát, tornyát igen törte,
Basa oroszfalvi pappal kérette:
Az várat megadná, magát ne vesztené —
,Már későn költ ahhoz’ — Szondi csak ezt üzené.”⁷⁶

Szondi György — ismervén a török „parola” értékét — elutasította a pasa ajánlatát. „Neki eltökélt szándéka, hogy inkább becsülettel hal meg, semmint Ali őt csalárdsággal szolgaságba hurcolja, s nyakán láncsal rabszolgának eladja.”⁷⁷

⁷⁰ *Rónai Horváth Jenő*: a Szondi Albumban (46) megjelent tanulmányában a drégelyi védősereg létszámát 200—250 főre becsüli. Több várvédőt azért nem tud feltételezni, „mivel nagyobb őrség elhelyezése és alkalmazása, a vár szűk térviszonyainál fogva, nehézségekbe ütközött volna”. Szondi Album. Okiratos Adatok, 2 (a selmechányai városi levéltárban). „... neque apparatus bellicus, qui admodum exiguus, neque militia quorum numerum vix centum et quinquaginta personas aut paulo post continet...” *Acsády Ignác*: Drégely és hőse. Sz, 1887, 40—41; Drégelynél vérzett el a Selmechányáról odaküldött 26 puskás polgár. Lásd *ifj. Sobó Jenő*: Selmechánya sz. kir. város társadalma, ipara és kereskedelme a XVI. század második felében. Bp., 1910, 16.

⁷¹ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 70. A váci püspök és Erasmus Teuffel Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 14. „... Nachdem aber berührt Schloss Dregel auf einem Perg liegt, und deshalb von den Pfeindt an allen Orthen umbgeben ganz, hat kein Mensch weder hinein noch heraus kommen mögen...”

⁷² Szondi Album. Okiratos Adatok, 3. 1552. júl. 7.

⁷³ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 29. Paksy János Khunigsberg győri parancsnokhoz. Komárom, 1552. júl. 7. „... Heri hostes contra Castrum Dregel magnum conflictum ac impetum fecerunt. In primo enim impetu multos thurcas dicit periisse...” Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 43. A váci püspök és Erasmus Teuffel Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 9. „Indessen fährt der Feind fort das Schloss Dregel zu beschüssen, denen Besetzung einen Sturm abgeschlagen hat”; „... gleich wohl haben die Türkhen einen hefftigen Sturm b gethan, aber sie haben denselben verhalten...”

⁷⁴ *Forgách Ferenc*: i. m. 46. „... adversus tormentorum vim haud munitam...”

⁷⁵ *Janko E. Vilmos*: i. m. Szondi Album, 40—41 Uo. Okiratos Adatok, 4, 1552. júl. 14.

⁷⁶ *Tinódi Sebestyén*: Budai Ali basa históriája, 73—76. verssor.

⁷⁷ *Istvánffy Miklós*: i. m. 252.

Mikor a várkapitány látta, hogy a várat nem tarthatja tovább, előhívatta két énekes apródját, Libardyt és Sebestyént, s két fogollyal Alihoz küldte, hogy nevelje őket jó vitézekké, s mondasson éneket sirja felett, mert ő halálíg védi a várat.⁷⁸ Miután elbocsátotta a papot és a két foglyot a két apróddal, pénzt, ruhát, „minden morháját” (vagyonát) felgyújtotta, lovait leöldöste, hogy az ellenség kezébe ne kerüljenek, majd a vár kapujánál a törökök közé rohant maroknyi csapatával.⁷⁹

A több órás harcban a betörni készülő ellenség közül sokakat megöltek. Szondi az elsők közt hősiiesen harcolt. Jobb térdét egy nagy golyó átlötte, a másik ép térdére esett, s küzdött mindaddig, míg fején és mellén több golyótól találva összerokkadt. Paksy János komáromi kapitánynak Khunigsberg győri parancsnokhoz intézett levele arról számol be, hogy a törökök a vár elfoglalása után a magyar foglyokat a várból kivezetve Szondi György várnagy után érdeklődtek. A halálos sebekkel borított hős kapitányt Ruzstem bég lefejeztette, s levágott fejét Ali pasához vitette.⁸⁰ Hősiessége még az ellenséget is lenyűgözte, tiszteletre kényszerítette. Ali a várral szemben emelkedő dombon temettette el, sírjára zászlót és kopját tűzetett.⁸¹

Négy napi hősi védekezés után a drégelyi őrség az utolsó szál emberig elpusztult, s a romhalmaz július 9-én török kézre került.⁸² Szondi György harca teljesen reménytelen volt, mégis vállalta a halált, mert tudta, hogy a török feltartóztatásával más várakat tehermentesít. Erasmus Teuffel főparancsnok, aki közvetlen közléről volt tanúja a vár elesésének, elismerően jegyzi meg, hogy Drégelyt nem adták meg az ellenségnek, mint annak idején Veszprémet, hanem rohammal vette be az ellenség; a várvédők „lovagiasan, becsületesen s jól tar-

⁷⁸ Ali pasának Krusith János zsitvai és bakabányai kapitányhoz 1556. dec. 30-án Budán kelt levele szerint Szondi két apródját Libárdynak és Sebestyénnek hívták. Lásd *Borovszky Samu*, Fővárosi Lapok, 1891, 99. sz. Irodalomtörténeti Közlemények, 1893., 98–99. Ld. *Dézi Lajos*: Tinódi Sebestyén. Bp. 1912, 118; *Takáts Sándor—Eckhardt Ferenc—Szekfű Gyula*: A budai pasák magyar nyelvű levelezése. I. 1553–1589. Bp., 1915, 9. Ali pasa Krusith Jánoshoz. 1556. dec. 30.

⁷⁹ A ló általában nagy becsben állott a katonák szemében. Szondi leszúrja lovait, hogy török kézre ne jussanak; egyet megsírat közülük, mert a legkedvesebb lova volt. Lásd *Forgách Ferenc*: i. m. 47. Ld. *Bártfai Szabó László*: Ghimesi Forgách Ferenc váradí püspök évkönyvei tekintettel művelődéstörténeti adataira, é. n. 140.

⁸⁰ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 29. Paksy János Khunigsberghez. Komárom, 1552. júl. 7.; Szondi Album. Okiratos Adatok, 4.

⁸¹ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 29. Paksy János Khunigsberghez. Komárom, 1552. júl. 6–9. Szondi Album. Okiratos Adatok, 4; KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 69. A váci püspök és Erasmus Teuffel Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 14. Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 131. A váci püspök, Pallavicini Sforza és Erasmus Teuffel Miksa főherceghez. *Forgách Ferenc*: i. m. 47. Ali „collaudata virtute hostis, militari eoque honesto funere humandum curavit, addiditque tumulo lanceam equestrem, signum virtutis, cum vexillo.” *Chr. Schesaeus*: Ruinae Pannonicae. Lib. III. Szeben. 1797, 148–150. o., 615–674. verssor. *Szalay László*: Magyarország története. IV. Leipzig, 1854, 289–290. *Nagy Iván*: Drégel vára. Szondi Album. 26; *Rónai Horváth Jenő*: Szondi György. Szondi Album. 46–49.

⁸² KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 47. A váci püspök és Erasmus Teuffel Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 9. Berichten, dass eingelangten Nachrichten zufolge das Schloss Drégel von den Türken bei der Nacht mit Gewalt genommen sein soll.” *Stephanus Katona*: Historia Critica Regum Hungariae. Tom. III. 289; *J. Hammer*: Geschichte des Osmanischen Reiches. Bd. III. 303; *F. B. Bucholtz*: Geschichte der Regierung Ferdinands I. Bd. VII. 303; *H. Göetz*: Nuntiaturs des Girolamo Martinengo 1550–1554. Nuntiatursberichte aus Deutschland. Bd. XVI. Tübingen, 1965. 173–174. Martinengo Innocenzo del Monte kardinálhoz. Wien, 1552. júl. 9. és 13.

tották magukat az ellenséggel szemben”.⁸³ Ali pasa a vár elfoglalásáért drága árat fizetett; sok derék harcosát vesztette el Drégely alatt.⁸⁴

Drégely, az Ipolyvölgy s a bányavárosok kulcsa, egymagában nem tartóztathatta fel Ali pasa sokszoros túlerőben levő seregét. A vár védelme csak akkor teremthette volna meg látható gyümölcsét, ha a többi Hont-Nógrád megyei vár — Ság, Gyarmat, Szécsény, Hollókő, Buják — védői is hasonló hősiességgel és helytállással védekeztek volna a török támadókkal szemben. Másrészt, ha a Teuffel főparancsnoksága alatt álló mezei sereg sem vesztetel tétlenül Léva alatt, hanem Ali hadait minden újabb és újabb vár megostromlása alkalmával nyugtalanítja és hátbatámadja.⁸⁵

Annál magasabb fokra állítható Szondi György és hős harcostársai nemes önfeláldozásának erkölcsi értéke, mely első gyümölcsét már két hónap múlva meghozta Egerben. Ha Losonczi István temesvári példája arra intette az egrieket, hogy nem szabad hinni a török „parolának”, akkor Szondiék drégelyi példamutatása, alkuba nem bocsátkozó halálmegvető elszántsága döntő befolyást gyakorolt az egri várvédők (majd 1566-ban Zrínyi Miklós) magatartására.⁸⁶

Azóta Szondi György úgy él az utókor emlékezetében, mint a kötelességteljesítés és helytállás nemes példaképe, aki „bátran harcolva, becsülettel és dicsőségesen halt meg a hazáért”.⁸⁷ Tinódi Sebestyén már 1553-ban megénekelte a drégelyi eseményeket (Budai Ali basa históriája). Tőle átvették és továbbadták a történetírók, Forgách Ferenc, Istvánffy Miklós és mások.⁸⁸ A drégelyi hősök alakját a reformkorban a nemzeti fellendülés keltette újra életre. Kölcey Ferenc, a magyar haladásért sóvárogva csodálja a nemzeti múltat. „Drégel” című költeményében megéneklei a „fellegi bércen” a drégelyi várat, ahol Szondi állt, küzdött és elesett, s ahol most „vad bokor árnyaiban néma homály leng”, míg sírja felett „az örök hír égi virága századok óta virult”.

Majd amikor kételkedik abban, hogy köznemesi fegyvertársai vele együtt menetelnek-e az emberi haladás nagy céljai felé, ebből a hangulatból születik meg Zrínyi dala c. költeménye. A fényes múltat a törpe jelennel méri össze, s akkor ismét Szondi tűnik fel előtte, mint a rég letűnt nagyság és hősiesség meg-személyesítője.⁸⁹

„Hol van a bérc és a vár felette
Szondi melynek sáncait védette
Tékozolva híven életét?”

⁸³ W. P. Janko: i. m. Österreichische Militärische Zeitschrift, XI. Jhrg., 1870, Bd. 4. 182. Ua.: i. m. Szondi Album. 40—41. De ugyanígy nyilatkozik a váci püspök is: „Berichtet, dass das Schloss Dregel nach tapferen Vertheidigung von den Türken mit stürmender Hand eingenommen werden.”; KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 70. Léva, 1552. júl. 14. „... haben sich die in dem Schloss Dregel erlich ritterlich und wol gegen den Pheinden gehalten...”

⁸⁴ HHStA. Ungarn, 1552. Fasc. 66. Thurzó Ferenc nyitrai püspök Miksához. Nyitra, 1552. júl. 18. „... arce vero Dregel nuper capta, sub qua permultos ex suis amisisset...”

⁸⁵ Rónai Horváth Jenő: i. m. 48.

⁸⁶ Uo. 49.

⁸⁷ Forgách Ferenc: i. m. 46—47; Istvánffy Miklós: i. m. 251—253; Chr. Schesaeus: i. m. Lib. III. 148. o., 620. verssor: „Quem patriae testata fides super aethera tollit”; Acsády Ignác: i. m. Sz. 1887, 36—47. A Szondiról és Drégely ostromáról ismert adatokat összeállította Pongrácz Lajos: Szondi Album. Bp. 1886. Soós Imre—Szántó Imre: Eger vár védelme. Bp., Művelt Nép Könyvkiadó, Bp., 1952, 23—24.

⁸⁸ Rakovszky István: Drégely vára emlékezete. Magyar Tudományos Értesítő, I. 1862; Gyürki Ödön: Szondi a magyar költészetben. Szondi Album. 57—59.

⁸⁹ Révai József: Kölcey Ferenc. Marxizmus — népiesség — magyarság. 3. kiadás, Bp., Szikra 1949, 18—25.

Honnan a hír fölszáll s arculatja
Láng sugárit távol ragyogtatja
S fényt a késő századokra vet.”

Később Czuczor Gergely figyelmét ragadta meg Szondi vértanúsága. Szondi c. költői elbeszélésében éneklí meg a hős várkapitány tetteit és halálát. Szondinak Czuczor után másik megéneklője Erdélyi János (Szondi Drégelyben) és a balladák nagy költője, Arany János, aki a drégelyi hős eszmei diadalát emeli ki Szondi két apródja c. költeményében:

„Mint hulla a hulla! Veszett a pogány,
Kő módra befolyván a hegy meredékét:
Ő álla halála vérmosta fokán,
Diadallal várta be végét.”⁹⁰

Szondi György és Drégely védőinek felemelő példája⁹¹ azonban nem volt hatással a szomszédos várak őrségeire, „mert Drégelynél erősebb várait is vagy rüt futással elhagyták, vagy a hirtelen félelemtől megrettenve nagy szégyennel és gyalázzal átadtak az ellenségnek”.⁹²

Erasmus Teuffel azt javasolta Miksa főhercegnek, hogy ezeket az apró hegyi várakat gyűjtsák fel, őrségüket vonják ki, s a tartható várak és a bányavárosok őrségének megerősítésére használják fel. De Szécsény, Gyarmat, Salgó, Hollókő, Buják és Ság ellenállás nélkül Ali pasa kezébe kerültek.⁹³ Így tehát nem volt többé szükség e tarthatatlanoknak vélt helyek felgyújtására.⁹⁴ A török olyan gyorsan elfoglalta ezeket a kis hegyi várakat, hogy Nádasdy Tamás dunántúli főkapitány fanyar megjegyzése szerint előbb értesülhettek elfoglalásukról, mint megszállásukról.⁹⁵

Mikor a törökök Szécsény várához érkeztek, melynek őrsége élén Árokháthy Lőrinc állott, a katonák gyáván megfutottak, ott hagyva egyedül a kapitányt az üres és védetlen várral. Ezt látva Árokháthy is a többiek nyomába szegődött, de menekülés közben az ellenség kezére került.⁹⁶

⁹⁰ Arany János: Szondi két apródja.

⁹¹ Acsády Ignác jegyzi meg (Sz, 1887., 36), hogy Szondi máig sem találta meg történetíróját. „Származását, életét, dicső halálának ragyogó végcatastropháját részleteiben még mindig sűrű homály borítja . . . Pedig Szondi megérdemli, hogy az utóvilág komolyabban, behatóbban foglalkozzék nemes alakjával.”

⁹² Istvánffy Miklós: i. m. 253.

⁹³ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 47. A váci püspök és Erasmus Teuffel Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 9. Uo. Fasc. 7. Nr. 54. Miksa főherceg Ferdinándhoz. Wien, 1552. júl. 10. Komáromy András: Magyar levelek a XVI. századból. Történelmi Tár (a továbbiakban TT.), 1907, 557—558. Telekessy Imre kapitány Nádasdy Tamáshoz. Komárom, 1552. júl. 13. „Dreghel várát megvették (a törökök — Sz. I.) — írja Telekessy —, és Ságból kimentek, Gyarmatban csak azt várják, hogy ha rájuk indul az had, ottan kimennek belőlle . . .”

⁹⁴ OL. Kincstári lt. Nádasdy-család lt. Missil. Nádasdy Tamás Ferdinánd királyhoz. 1561. jún. 14.; KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 53. Miksa főherceg Erasmus Teuffelhez és a váci püspökhöz. Wien, 1552. júl. 10. „Die vorgeschlagene Verbrennung der unhaltbaren Flecken ist damal nicht mehr nöthig.”

⁹⁵ OL. Kincstári lt. Nádasdy-család lt. Missil. Nádasdy Tamás Ferdinánd királyhoz. 1561. jún. 14. „ . . . Postea Aly Bassam Vesprimium, Dreghel, Ság, Gyarmath et Szechen . . . tam subito expugnasse, ut de . . . praedictarum arcium citius querit fama expugnationis, quam obsidionis . . .”

⁹⁶ Forgách Ferenc: i. m. 47—48; Istvánffy Miklós: i. m. 253. Költői feldolgozása Tompa Mihálytól: Árokháti Lőrinc.

Ezután Ali pasa gyors menetben Hollókő vára ellen indította táborát. Arslán szandzsákbéget 300 lovassal és ugyanannyi gyalogossal Bussához (Busatornya) küldte, melynek téglából épült tornyát Terchi Mihály, Szuhai István és Tornyai András, meg Balassa Zsigmond néhány katonája őrizte. Miután Arslán székesfehérvári szandzsákbég az állhatatos védőkkel szemben nem ért el semmit, másnap a táborból 2000 gyalogost hivatott és két ágyút hozatott, hogy a helyet elfoglalja. Terchi és társai azonban bátran kitartottak a torony védelmezésében. Midőn a törökök a tornyot szétlőtték, a védők a sánca húzódtak. Végül is Arslán — megcsodálva vitézségüket — hozzájárult ahhoz, hogy szabad elvonulás mellett sértetlenül eltávozhassanak. A bég a tornyot és a sáncot földig leromboltatta, s visszatért Ali táborába.⁹⁷

Salgó várát Ságiványi Simon védte. A vár magas sziklán épült, elfoglalására ágyúkat odavonszoltatni csak nagy erőfeszítéssel lehetett. Ezért Arslán bég egy hatalmas fatörzset két kerékre rakatott, néhány ökörrrel a hegy csúcsára huzatta, mintha egy túlságosan nagy ágyú volna. Ravaszágának kedvezett az időjárás is, mert azon a napon az éjszakai eső nedvességétől sűrű felhő szállt a levegőbe, mely eltakarta a kilátást. Ettől a cselől rászedve Ságiványi átadta a várat a töröknek.⁹⁸

Miután Ali pasa Hollókő várát a tisztársak, Zsáki András és Imre viszálykodása miatt könnyen elfoglalta, a közeli Bujákhoz vonult. A vastag és elég erős fallal megerősített vár könnyen dacolhatott volna az ellenséggel, ha az őrségben nem lett volna állhatatlanság és hűtlenség. De Kercsi Márton nevű parancsnokkal együtt július 15-én elhagyták a várat s futásnak eredtek. A törökök azonban üldözőbe vették, s a fogságba vetett Kercsi kivételével egy szálíg lekaszabolták őket.⁹⁹

A megrémült őrségtől elhagyott Ságot és Gyarmatot a törökök kirabolták és felgyújtották.¹⁰⁰ Az a hír terjedt el, hogy az ellenség Léva ostromára készül.¹⁰¹

⁹⁷ *Istvánffy Miklós*: i. m. 253. Költői feldolgozása *Tompa Mihály*tól: Arslán pasa.

⁹⁸ *Istvánffy Miklós*: i. m. 253—254.

⁹⁹ Uo. 254; *Tinódi Sebestyén* az eseményt lényegében ugyanígy adja elő, csak a várkapitányt Nagy Mártonnak nevezi. HHStA. Ungarn, Fasc. 425 (Millenium). Miksa főherceg Ferdinándhoz. Wien, 1552. júl. 9. „... Passa versus Buyack cum exercitu sou profectus, illam quoque arcem ad XV. praesentis obsedis dicatur.” OL. Kincstári lt. Nádasdy-család lt. Missil. Khunigsberg Nádasdy Tamáshoz. Győr, 1552. júl. 21. „Nova nobis nulla sunt, nisi quod Bassa adhuc ad Bwyak in castris sit.” Uo. Khunigsberg Nádasdy Tamáshoz. Győr, 1552. júl. 22. „... Arx (Buják — Sz. I.) tandem hosti dedita est... Bassa Agriam obsidere nititur...” KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 116. Miksa főherceg a váci püspökhöz, Pallavicini Sforzához és Erasmus Teuffelhez. Wien, 1552. júl. 23. Gibt sein Missfallen über den Verlust des Schlosses Bujakh. *Patay Pál*: A bujái vár. Bp. 1959, 21.

¹⁰⁰ *Istvánffy Miklós*: i. m. 254; KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 50. A nyitrai, a váci püspök és Erasmus Teuffel Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 10. Anzeige aus Schag angelangt, dass diesen Ort von den unserigen verlassen und in Brand gesteckt. Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 58. Erasmus Teuffel és a váci püspök Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 12. Schag bis auf Grund in Asche gelegt worden... Gyarmath und Czehon (Szécsény — Sz. I.) in Brand zu stekken. Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 67. A váci püspök és Erasmus Teuffel Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 13. Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 70. Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 71. Erasmus Teuffel Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 14. Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 80. Miksa főherceg Ferdinándhoz. Wien, 1552. júl. 16. HHStA. Ungarn, Fasc. 425. (Millenium). Miksa főherceg Ferdinándhoz. Wien, 1552. júl. 19. „... oppidum Saag a gentibus Maestatis Vestrae derelictum atque exustum esse, ac Giar-math etiam a nostris dertum et a Passa exustum esse.” KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 135 1/2. Zsini János Székely Lukács főkapitányhoz. 1552. júl. 30. „... oppugnatione castro-rum Dregel, Schag, Zetschein, Gyarmath et Bujak quorum tria castra uti dicunt vi expugnavit, de Schag et Gyarmath exiverunt ante Turcas et igne usserunt.”

¹⁰¹ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 58. Erasmus Teuffel és a váci püspök Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 12.

Híre futott továbbá, hogy Drégely és Buják elvesztése után a bányavárosok is be akarnak hódolni a töröknek.¹⁰² A Hont-Nógrád megyei várak elestével ismét messze terjedő — az Ipoly folyóig elterülő — vidék került török uralom alá. Drégely, ez az elavult kis hegyi vár a maga csekély helyőrségével az apró végházak stratégiai fontosságát bizonyítja a honvédelmi szervezetben. Míg Drégely magyar kézen volt, legalább Hont megye felét biztosította a török ellen. 1551-ben a megye még 949 1/2 szabad és 1186 1/2 hódolt porta után fizetett adót a királynak, de 1553-ban — Drégely eleste után — a szabad porták száma 272-re csökkent.¹⁰³

Az 1552-ben elesett várak miatt Tinódi Sebestyén az alábbiakban önti ki keservét:

„Kár lón ez váraknak elveszése,
Mert sok tartománnak lón hozzátérése,
Királyi felségednek nagy kárszönvedése,
Lón keserősége. . .”¹⁰⁴

Ferdinánd király sereget gyűjtött, nehogy a Hont-Nógrád megyei várak minden erőfeszítés nélkül kerüljenek török kézre. A király Erasmus Teuffelt nevezte ki az összes csapatok főparancsnokává, s meghagyta neki, hogy a szomszédos véghelyek őrségét egyesítse Sforza hadával, s iparkodjék visszaszerezni az elvesztett várakat.¹⁰⁵ A külföldön (Passauban) időző Ferdinánd lelkére kötötte magyarországi helytartójának, Miksa trónörökösnek, hogy a segélycsapatok megérkezése után vonják össze a rendelkezésre álló erőket és foglalják vissza az ellenségtől Drégely várát.¹⁰⁶ Még folyt Buják ostroma, amikor Miksa meghagyta Erasmus Teuffel főparancsnoknak, hogy nyújtson segítséget a védőknek és akadályozza meg a budai pasa további előnyomulását. Ha nem tartja tanácsosnak az ellenséggel való megütközést, akkor lásson hozzá az elvesztett végházak visszafoglalásához.¹⁰⁷

De Pallavicini Sforza az olasz zsoldosokkal július 13-án még csak a Rábáig jutott el és július 19-én érkezett Lévára, ahol Teuffel főparancsnoksága alatt a többi királyi sereg is gyülekezett. Ehrenreich Khunigsberg győri parancsnok ugyancsak július 13-án indította el Léva felé a pápai lovasokat.¹⁰⁸ Miksa trónörökös nem tudott a végházakból akkora erőt összegyűjteni, amivel a budai pasa

¹⁰² BO II. Pest, 1858, 347—348. Schradt Kristóf Mária királynéhez. Selmec, 1552. aug. 7. „. . . hab ich zu Wien an mer Orten gehört, als wollten sich die Pergstet dem Türggen tribut zugeben einlassen. . .”

¹⁰³ *Acsády Ignác*: Végváraink és költségeik a XVI. és XVII. században. IIK., 1888, 75—76; HL. Törökkori iratok, 1557. Fasc. 3. Nr. 8. Extractus super ordine, numero et solutione Capitaneorum et Militum in confinibus existentium. 1557. márc. 18. Léva körül, Bars, Hont és Nógrád megyékben jegyzik fel: „. . . Complures etiam villae depopulatae sunt per Thurcas et desolatae. . .”

¹⁰⁴ *Tinódi Sebestyén*: Budai Ali pasa históriája, 173—176. verssor.

¹⁰⁵ *Bakó István*: A német hadak szereplése Magyarországon 1520—1570. Bp. 1880, 67.

¹⁰⁶ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 64. Miksa főherceg Khunigsberg győri parancsnokhoz. Wien, 1552. júl. 12. Szondi Album. Budapest, 1886. Okiratos Adatok, 4, 1552. júl. 18.

¹⁰⁷ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 89. Miksa főherceg a váci püspökhöz, Erasmus Teuffelhez és Tannhausenhez. Wien, 1552. júl. 8.

¹⁰⁸ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 65. Khunigsberg Miksa főherceghez. Győr, 1552. júl. 13.

terveit meg tudta volna akadályozni.¹⁰⁹ Július 16-án azt a hírt közölte a győri parancsnokkal, hogy hat zászlóalj német zsoldos gyalogság útban van, s ezekből öt zászlóaljat Erasmus Teuffelhez, egyet pedig Pápára irányítottak.¹¹⁰ Sforza katonái közül sokan naponként haltak meg pestisben, a többieknek is harmadrésze beteg volt. Akiket pedig gyengélkedésük miatt Győrben hagyott, azok felgyógyulásuk után részben elszökdöstek, részint Bécsbe távoztak.¹¹¹

Miksa trónörökös ismételten sürgette atyját, Ferdinánd királyt, hogy minél előbb kösse meg a békét a Német Birodalomban, különben elvész Erdély s utána Magyarország.¹¹² A magyar helytartóság pedig július 21-én Pozsonyban kelt levelében a Passauban ülésező német birodalmi rendeket kereste meg, hogy „váltsák és szabadítsák meg a török járom alól Magyarországot, mely száz és több éven át pajzsa volt nemcsak a Német Birodalomnak, hanem az egész kereszténységnek” (*clypeus videlicet et antemurale reliquae in Europa Christianitatis*).¹¹³

A budai pasa, Hadim Ali, július végén csapataival visszatért Pestre.¹¹⁴ További terveire vonatkozóan megindultak a találgatások. Egyesek olyan értesüléseket szereztek, hogy Ahmed pasa megparancsolta Alinak, siessen a Temesvárt ostromló török sereg segítségére, mivel a táborban nagy éhség és pestis pusztít. Miksa trónörökös úgy értesült, hogy Ali pasa a Dunántúlra indul Sűmeg, Pápa, Palota és Tata ellen.¹¹⁵ Khunigsberg győri parancsnok fémjei ugyanakkor Budáról már mint bizonyos hírt hozták, hogy a pasa Egert kőmje megszállni.¹¹⁶ Július 21-én és 31-én Miksa is azt jelentette Ferdinándnak, hogy a budai pasa Eger ostromára készül.¹¹⁷ Ezért Castaldo, a király erdélyi fővezére is felhívta

¹⁰⁹ HHStA. Ungarn, Fasc. 425. (Millenium). Miksa főherceg Ferdinándhoz. Wien, 1552. júl. 19. „... Hinc Maiestas Vestra facile conicere potest me bellico Locumtenenti meo maiora gentium auxiliis hucusque mittere non potuisse, cum vix tantae vires undique ex limitibus colligere possim, quibus conatus Passae Budensis quadamtenus cohibeatur...”

¹¹⁰ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 86. Miksa főherceg Khunigsberghez. Wien, 1552. júl. 16.

¹¹¹ HHStA. Ungarn, 1552. Fasc. 66. Pallavicini Sforza Miksa főherceghez. Egegh, 1552. aug. 3. „... et peste mei milites sunt infecti.” TT. 1892, 279.

¹¹² HHStA Ungarn, Fasc. 425. (Millenium). Miksa főherceg Ferdinándhoz. Wien, 1552. júl. 19. „... in quanto periculo Themeswarium etiam cum inferioribus Regni partibus versantur, non dubito, quin Maiestas Vestra conclusionem pacis in Imperio firmandae pro parte sua omni diligentia promotura sit...”

¹¹³ *Georgius Pray*: Epistolae procerum Regni Hungariae. Pars II. Pozsony, 1806, 322–327; *Acsády Ignác*: Magyarország három részre oszlásának története. Budapest, 1897, 318.

¹¹⁴ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 129. Miksa főherceg a váci püspökhöz, Pallavicini Sforzához és Erasmus Teuffelhez. Wien, 1552. júl. 28. Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 135 1/2. Zsini János Székely Lukács főkapitányhoz. 1552. júl. 30. „... nunc iam idem Passa rediuit ad campum Rakos.”

¹¹⁵ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 135 1/2. Zsini János Székely Lukács főkapitányhoz. 1552. júl. 30. „... dicunt in castris Turcarum magnam pestem et famem perfurere ita ut quos pestis non urgeret, urget famés.” Itt említjük meg, hogy Ali pasa Temesvár alá készülődésének híre már július 13-án eljutott Teuffelhez, aki ebben az esetben szükségesnek vélte, hogy Pallavicini Sforza zsoldosai is oda vonuljanak le, sőt parancsot várt arra vonatkozólag, hogy ő is ne csatlakozzék-e hozzá: KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 67. A váci püspök és Erasmus Teuffel Miksa főherceghez. Léva, 1552. júl. 13. Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 129. Miksa főherceg a váci püspökhöz, Pallavicini Sforzához és Erasmus Teuffelhez. Wien, 1552. júl. 28. Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 135 1/2. Zsini János Székely Lukács főkapitányhoz. 1552. júl. 30. „... dicunt ut peractis decem diebus vel ad Schimegium, vel ad Tota vel Papam cum omni suo vexillo moturus est.”

¹¹⁶ *Takáts Sándor*: Rajzok a török világból. II. Bp., 1915, 181; OL. Nádasdy-család lt. Missil. Khunigsberg Nádasdy Tamáshoz. 1552. júl. 22.

¹¹⁷ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 105. Miksa főherceg Pallavicini Sforzához, a váci püspökhöz és Erasmus Teuffelhez. Wien, 1552. júl. 21. Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 136. Miksa

Miksa figyelmét az egri vár veszélyeztetett helyzetére és stratégiai fontosságára. „Az egri várnagyoktól kapott levélből értesültem — írja a tábornok —, hogy a török vagy Szolnokot, vagy Egert szándékozik megtámadni. Maga az egri vár nem annyira erős, hogy jól tudjon védekezni. De mivel a vár annyira fontos, hogy elvesztése Erdélyt nagy veszedelembe és válságos helyzetbe hozná minden időben, úgy vélem, hogy még nagyobb gondoskodásra szorul.”¹¹⁸

Ferdinánd király úgy adta át Erasmus Teuffelnek az egész hadsereg felett a főparancsnokságot, hogy a szomszédos várak helyőrségeit összegyűjtve egyesüljön Pallavicini Sforza Itáliában toborzott zsoldosaival.¹¹⁹ A király megparancsolta, hogy 3000 német zsoldos gyalogos is csatlakozzék Teuffel seregéhez Marzell Ditrich vezetésével. Felső-Magyarország tíz vármegyéjének pedig szigorúan meghagyta, hogy Füleken gyűljenek össze a nemesi felkelők, s haladéktalanul csatlakozzanak a királyi sereghez.¹²⁰ Teuffel azt a feladatot kapta, hogy Drégelyt és a többi várat, melyet az ellenség legutóbb elfoglalt, igyekezzenek visszafoglalni.¹²¹

Erasmus Teuffel főparancsnok Léváról Egekre indította táborát, s parancsot adott, hogy Győrből a saját 200 lovasból álló csapatán kívül más parancsnokok is — Keglevich György, Rátkay Pál, Dessewffy Ferenc, Dombai Mihály és Sandri Ferenc —, kiki a maga lovas százada élén jöjjön hozzá. Hasonlóképpen Léva őrségéből 500 könnyű fegyverzetű lovas érkezett. Sárkány Pál, Székely Miklós, Rácz István, Jakosich Ferenc és Matusnay Sebestyén kapitányok egy-egy könnyű lovasszázadot vezettek a táborba. Korpona városából Csuthy Gáspár egy lovas századot, Wolfgang Puchhaim bányavidéki főkapitány és zólyomi főispán két lovasszázadot és Maskó Menyhért, Végles parancsnoka, 250 lovast vezényelt Egekre. Ezenkívül még 800 morva és cseh gyalogos és ugyanannyi magyar hajdú csatlakozott hozzájuk. Miksa trónörökös már a Lévánál összegyűlt királyi haderőt augusztus 2-án 8000 főre becsülte.¹²²

Ha minden csapatot beleszámítunk, a katonák száma az egeki táborban Schradt Kristóf tudósítása szerint¹²³ 9000, Forgách Ferenc szerint¹²⁴ 9100 har-

őherceg Ferdinándhoz. Wien, 1552. júl. 11. *H. Göetz: Nuntiatur des Girolamo Martinengo 1550—1554. Nuntiaturberichte aus Deutschland. Bd. XVI. Tübingen. 1965, 178. Martinengo Innocenzo del Monte kardinálishoz. Wien, 1552. júl. 26. „Et Agria, città insigne, che per l' opportunità del sito e di molta importanza, non essendo lontame piu che cinque leghe, si mette in pericolo.”*

¹¹⁸ HHSStA. Ungarn, 1552. Fasc. 66. Castaldo Miksa főherceghez. Torda, 1552. júl. 19. „... Sed quia civitas illa (sc. Eger — Sz. I.) tantae est importantiae, quod non aliud esset illam perdere, quam Transilvaniam in magno periculo et discrimine in omni tempore ponere, maiori adhuc provisione indigere arbitror . . .”

¹¹⁹ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 30. Miksa főherceg Pallavicini Sforzához. Wien, 1552. júl. 7.

¹²⁰ *Istvánffy Miklós*: i. m. 255. KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 123. Miksa főherceg a nyitrai püspökhöz és Balassa Jánoshoz. Wien, 1552. júl. 25. „... Nam nisi Auxilia Regnicolarum intempore praesto fuerint, verendum sane erit, solos milites Regios vix sufficientes fore et ea de causa totam illam Regionem ab hostibus devastatam et occupatam iri . . .” Uo. 1552. Fasc. 8. Nr. 9. Miksa főherceg a nyitrai püspökhöz és Balassa Jánoshoz. Wien, 1552. aug. 4. „... cum iam Res de incolumitate et conservatione dulcis patriae agatur . . .”

¹²¹ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 75. Ferdinánd Miksa főherceghez. Passau, 1552. júl. 15.

¹²² KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 8. Nr. 1. Miksa főherceg Khunigsberg győri parancsnokhoz. Wien, 1552. aug. 2.

¹²³ BO II. Pest, 1858, 347. „Das leger zu Eget ist mit guetten versollten Kriegsvolk, neun tausent starkh.”

¹²⁴ *Forgách Ferenc*: i. m. 49.

cosból állott, Istvánffy Miklós szerint¹²⁵ meghaladta a tízezret. Ezenkívül a király parancsára a bányavidéki tíz vármegyéből, Pozsonyból a Szepességig 7000 főből álló felkelő nemesi sereg gyűlt össze Sempténél (Nyitra m.) és Füleknél (Nógrád m.).¹²⁶ Teuffel a hadsereg élelmezését egy harcias főpapra, Agostino Sbardaletta váci püspökre bízta, kinek ez alkalommal egy lovas századot bocsátott rendelkezésére.¹²⁷

Ezeket a csapatokat eredetileg Castaldo, a király erdélyi fővezére kérte seregének kiegészítésére. Castaldo ugyanis olyan értesüléseket szerzett, hogy Ahmed pasa Temesvár eleste után Erdély elfoglalásának tervét forgatja fejében. Ezért helyesebbnek vélte, ha a magyarországi hadakat egyesítik az erdélyiekkel, mert különben — megosztottan — semmi eredményt nem érnek el a törökkel szemben.¹²⁸ Báthori András erdélyi vajda is úgy vélekedett, hogy a törököt a mindenfelől összevont hadakkal a siker reményében lehetne megtámadni. Ezért arra kérte a királyt, parancsolja meg Teuffelnek, Sforzának és más kapitányoknak, hogy — Egerben tetemes őrséget hagyván — összes hadaikkal csatlakozzanak hozzájuk.¹²⁹

Miksa főherceg azonban július 11-én azt javasolta atyjának, Ferdinándnak, hogy az újonnan zsoldba fogadott királyi sereget ne vonják el az ostromlott Temesvár megsegítésére. A trónörökös nézete szerint ezekkel a csapatokkal és az országos katonasággal a budai pasát könnyen megverhetik. Ferdinánd a bánya városok védelmére jóváhagyta a hadak összevonásának tervét, s abban reménykedett, hogy Drégelyt vissza tudja szerezni, ha megérkezik az öt zászlóalj tiroli legénység és egyesül Pallavicini Sforza és Schönaich hadinépével.¹³⁰ A király — írja Istvánffy Miklós — „Ali ellenében csak a határok védelmét és az elveszített városok visszaszerzését tartotta szükségesnek, mert ezt talán siker is koronázhatja”.¹³¹

Castaldonak azonban változatlanul az volt a véleménye, hogy Pallavicini Sforza ne töltsen az időt e kisebb jelentőségű hegyi várak ostromával, hanem — Egerben jelentősebb őrséget helyezvén el — siessen Erdélybe.¹³² Így a királyi sereg a bécsi hadvezetés tétovázása folytán több mint egy hónapig Léván tétle-

¹²⁵ *Istvánffy Miklós*: i. m. 255. Az összes létszám 10 850 ember; ebből 9100 gyalogos és tüzér és 1750 lovas. *Bucholtz*: i. m. Bd. VII. Wien. 1836, 310—311. 10 000 főre becsüli az Egeknél táborozó királyi sereget. *Ambrosius Simigianus*: *Scriptores rerum Transsilvanicarum*. Tom. II. Vol. II. Szében., 1840, 63; *Szalay László*: *Magyarország története*. IV. Leipzig, 1854., 291. „Teuffel . . . tízezer embernek parancsolt”; *Demkó Kálmán*: *Magyarország hadiereje a XVI. században*. HK. 1916., 8—9.

¹²⁶ *Szalay László*: i. m. IV. 291.

¹²⁷ *Matunák Mihály*: *A palásti csata*. HK., 1910, 245.

¹²⁸ TT. 1892, 283. Castaldo Miksa főherceghez. Szászsebesi tábor, 1552. aug. 16.

¹²⁹ HHStA. Ungarn, 1552. Fasc. 66. Báthori András erdélyi vajda Ferdinándhoz. Szászsebesi tábor, 1552. aug. 10. „ . . . ut firmo praesidio ad Agriam relicto, cum reliquis copiis Nobis ad se quamprimum coniungant . . .” Uo. 1552. aug. 11. Báthori András Ferdinándhoz. Szászsebesi tábor, 1552. aug. 11. Még a Bozókra érkezett 2000 német lovas is úgy tudta, hogy Erdélybe kell vonulnia Temesvár felmentésére, ezért nem óhajtott szembeszállni Ali pasa seregével: Szondi Album. *Okiratos Adatok*, 21 (A selmebányai városi tanács levéltárában), 1552. júl. 8. „ . . . Exercitus Germanorum, qui se ad duo millia extendebat, iussu Regio Transilvaniam petit, nec diutius in locis istis expectare voluit . . .”

¹³⁰ HL. Törökkori iratok, 1552. Nr. 102. Miksa főherceg Ferdinándhoz. Wien, 1552. júl. 11. KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 54.

¹³¹ *Istvánffy Miklós*: i. m. 256.

¹³² HHStA. Ungarn, 1552. Fasc. 66. Ferdinánd Castaldóhoz. Wien, 1552. aug. 20.; TT. 1892, 285. Castaldo Ferdinándhoz. Szászsebesi tábor, 1552. aug. 22.

nül vesztegelt anélkül, hogy tudta volna, vajon Erdélybe kell-e vonulnia Ferdinánd veszni induló ügyének támogatására, vagy pedig Ali budai pasa előnyomulását kell megakadályoznia. A királyi sereg augusztus első napjaiban — felsőbb parancsra — Drégely felé indult, hogy az elesett Hont-Nógrád megyei várakat foglalja vissza, Ali pasa erejét kösse le, hogy az a temesvári győzővel, Ahmed pasával ne tudjon egyesülni Szolnok és Eger elfoglalására.¹³³

Miksa trónörökös augusztus 7-én arra kérte Erasmus Teuffel főparancsnokot, hogy csapatait egyesítse a Füleknél táborozó nemesi felkelő sereggel.¹³⁴ De Ali pasa elhatározta, hogy megelőzi Teuffelt terve kivitelében; megtámadja, mielőtt a Füleknél álló nemesi felkelő sereggel egyesítené csapatait.¹³⁵ A pasa hirtelen felkerekedett Rákos mezejéről és mintegy 8—10 000 főnyi hadinépével felfelé menetelt.¹³⁶ Ezekben a napokban írja Batthyány Ferenc Nádasdy Tamás dunántúli főkapitányhoz: „Senkit nem látunk pedig, aki oltalmat nyújtana számunkra, ha csak egyedül az istent nem, aki segíthet bennünket...”¹³⁷

A két sereg számra nézve alig különbözött egymástól, de annál inkább vezetés, fegyelem és ellátás dolgában. Ali pasa katonái azok voltak, „akik az ő vezetésével a közelmúltban folyton csak győzelmet arattak”.¹³⁸ Ha a királyi hadsereg és a felkelt nemesség „a háborúra alkalmas és abban jártas vezért talált volna, a győzelem biztos reményével könnyen szembeszállhatott volna Ali budai csapataival”.¹³⁹ Erasmus Teuffel főparancsnok azonban oly megfoghatatlan gondatlansággal táborozott Egeken, hogy Ali pasa martalócai és janicsárjai mögötte az összes útvonalakat megszállták. S ekkor ahelyett, hogy az utakat megtisztítva bevárta volna Karl Žerotin seregét, s a bányavárosokból (Zólyom, Besztercebánya) útban levő ágyúkat, és magához rendelte volna a Füleknél állomásozó nemesi felkelő sereget, hirtelen Ali pasa ellen vonult, hogy Drégelyt visszafoglalja.¹⁴⁰ A Korpona szűk völgyében, Palást mezején üttött tábor, mely dél felé alkalmatlan volt a támadásra, fölfelé pedig — vesztett csata esetén — úgyszólván lehetetlenné tette a bányavárosok irányában a visszavonulást.

Az elbizakodott és önfejtő Teuffel még azzal tetézte végzetes hibáját, hogy elmulasztotta a völgy feletti magaslatok birtokba vételét és teljesen megfed-

¹³³ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 8. Nr. 1. Miksa főherceg Khunigsberg győri parancsnokhoz. Wien, 1552. aug. 2. Uo. 1552. Fasc. 8. Nr. 4. Miksa főherceg Pallavicini Sforzához és Erasmus Teuffelhez. Wien, 1552. aug. 3. Uo. 1552. Fasc. 8. Nr. 11. Miksa főherceg Puchheimhez. Wien, 1552. aug. 5.

¹³⁴ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 8. Nr. 15. Miksa főherceg a váci püspökhöz, Pallavicini Sforzához és Erasmus Teuffelhez. Wien, 1552. aug. 7.

¹³⁵ *Istvánffy Miklós*: i. m. 256.

¹³⁶ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 7. Nr. 133. Miksa főherceg a váci püspökhöz, Pallavicini Sforzához és Erasmus Teuffelhez. Wien, 1552. júl. 28. „... Der Bascha von Ofen nur 5 bis 6000 Mann stark sein soll.” Uo. 1552. Fasc. 7. Nr. 4. Miksa főherceg Ferdinándhoz. Wien, 1552. júl. 2. Mellékelve Pallavicini Sforza levele Miksa főherceghez. Győr, 1552. júl. 25. „... Certiorem insuper reddimus Serenitatem Vestram Turcae citra Danibium exceptis villis et possessionibus, eorundem, cum duodecim millibus hominum semper ad bellum insurgere posse...” HHStA Ungarn, 1552. Fasc. 66. Ferdinánd Castaldóhoz. Wien, 1552. aug. 20.

¹³⁷ OL. Nádasdy-család It. Missil. Batthyány Ferenc Nádasdy Tamáshoz. Újvár, 1552. aug. 5. „... Neminem autem videmus qui nobis opem ferat, nisi solum deum, qui potest nos iuvare, qui et hactenus nos defendit...”

¹³⁸ *Istvánffy Miklós*: i. m. 256.

¹³⁹ Uo.

¹⁴⁰ HHStA. Ungarn, 1552. Fasc. 66. Ferdinánd Castaldóhoz. Wien, 1552. aug. 20.

kezett a felderítő szolgálatról.¹⁴¹ A törökök Arszlán székesfehérvári szandzsákbég vezérlete alatt augusztus 9-én megközelítették Teuffel táborát és csakhamar heves küzdelem bontakozott ki. Mindkét oldalról sokan elesetek vagy fogságba kerültek. Dessewffy Ferenc súlyos sebesülésébe belehalt, Sandri és Dombai lovasparancsnokok fogságba estek. Török oldalról életét veszítette a defterdár, a hadsereg fizetőmestere. A török, hogy a defterdár halálát megbosszulja, az olaszokból álló seregrészt, ahonnan a halálhozó puszkagolyó érkezett, kicsalta egy útmenti bozótosba. A veszélyes helyzetbe jutott olaszok segítségére magyar lovasok siettek Jakosich Ferenc és Thuri György vezérlete alatt és a szorongatott olaszokat kimentették a veszedelemből.¹⁴² Délben Ali pasa egész hadseregével megújította a csatát. Mezei skorpióágyúival a cseh és a magyar gyalogságot támadta. Bár ezek keményen védekeztek, mégis kénytelenek voltak a túlerőnek engedni. Ekkor a német lovasok ék alakban fejlődve segítséget vittek a gyalogsoknak, s az ellenséget megfutamtították.¹⁴³

Másnap, augusztus 10-én az elbizakodott Teuffel és Pallavicini Sforza újból megkezdtek a harcot. A támadó sereg közepét az olasz és német gyalogság alkotta, a balszárny védelmét a német vértések, a jobbszárnyét a győri könnyű lovasság látta el. A győzelem még kétséges volt, amikor egy előre nem látott esemény váratlanul pánikot idézett elő. A harc éppen javában folyt, amikor a királyi seregnél vigyázatlanságból néhány lőporos kocsi felrobbant, s egy-két ágyút a tüzerekkel együtt levegőbe repített. A törökök felhasználták ezt a zűrzavart és egetverő lármával vetették magukat a megzavarodott sorokra. Erre hátrálni kezdett először Ditrich német gyalogsága, majd utána a nehéz lovasság is. Hiába próbálta Teuffel visszatartani a futókat, a törökök a fővezért körülvették és elfogták. A magyar seregrészek egyideig bátran védekeztek, de midőn vezéreik — Sbardaletta váci püspök, Borsán Miklós, Rozsnyai Kristóf, Suli Farkas és mások — elesetek, szintén futásban kerestek menedéket. Pallavicini Sforza az olasz zsoldosokat lelkesítette kitartásra. Mikor azonban látták, hogy a csata sorsa eldőlt, egy közeli erdőbe menekültek. Itt a törökök körülvették őket, s bár kétségbeesetten küzdöttek, végül sok előkelő tiszt esett el vagy került fogságba. Így maga Sforza is török kézre került.¹⁴⁴

A Bozóknál álló Rátkay Pál, miután értesült a vereségről, az ágyúkkal Zólyomba vonult vissza. A Füleknél összegyűlt nemesi fölkelő sereg pedig elszéledt. Így tehát Ferdinánd királynak egyetlen serege, amely hivatta lett volna az Eger felé törő ellenséget feltartóztatni, csúfosan szétfutott. „Annyi nyilvánvaló, — írja Girolamo Martinengo pápai nuncius 1552. augusztus 12-én, — hogy

¹⁴¹ *Matunák Mihály*: i. m. HK., 1910, 246; BO II., Pest. 1858, 353. Batthyány Ferenc Mária királynéhez. Wien, 1552. szept. 2. „... melius enim fuisset, si antea vel in celos assumptus fuisset, vel ad Tartara descendisset, pro meliore eruditione gerendi capitaneatus, ut non ita hae miserae gentes stulte et male periissent.” Zrínyi Miklós hadtudományi munkái. Bp., Zrínyi Kiadó, 1957, 378. „Tekéntsük Erasmus Teuffel harcát, ki nem csak szerencsétlenül, de egész keresztény nemzetnek olyan gyalázatjára volt, hogy soha eleget rajta nem bánkódhatunk...”

¹⁴² *Takáts Sándor*: *Bajvivó magyarok. Képek a törökvilágból.* Bp., Ifjúsági Könyvkiadó, é. n. 236.

¹⁴³ *Istvánffy Miklós*: i. m. 258.

¹⁴⁴ KA Alte Feldakten, 1552. Fasc. 8. Nr. 34. Miksa főherceg Khunigsberghez. Wien, 1552. aug. 13. BO II. Pest. 1858, 349. Schradt Kristóf Mária királynéhez. Wien, 1552. aug. 14. *H. Göetz*: i. m. 185—186. Martinengo Innocenzo del Monte kardinálisához. Wien, 1552. aug. 12.; OL. Nádasdy-család lt. Missil. Khunigsberg Nádasdy Tamáshoz. Győr, 1552. aug. 17.; *Chr. Schesaeus*: i. m. 153—154, 725—741. verssor.; *Bethlen Farkas*: *Historia.* Tom. I. Lib. IV. Szeben, 1782, 527; *Stephanus Katona*: i. m. Tom. III. Buda. 1798, 295—311; *Szalay László*: i. m. IV. Leipzig, 1854, 291.

most nincs védelmi erő, amely azt a vonalat tovább tudná tartani. Annak ellenére, hogy a török is sok embert veszített a harcban, mégis nagyon árthat még nekünk. . . .”¹⁴⁵ A palásti győzelem Ali pasa számára lehetővé tette az Ahmed pasa hadával való egyesülést.¹⁴⁶

A győztes törökök messzire üldözték a legyőzötteket. A szétvert királyi had roncsai a vidéket rabolták, fosztogatták.¹⁴⁷ „Magyarországot mindenütt jajveszékés, sóhajtás, könny, gyász és szomorúság töltötte be.”¹⁴⁸ Az őrség nélkül maradt bányavárosokat, Korponát és Kassát irtózatossá pánik fogta el. Serédy György augusztus 16-án azt írja Castaldohoz, hogy az országnak az a része is a török kezére kerül, amelyik még nem hódolt meg neki. A budai pasa ugyanis megesküdött, hogy még azon az őszön Kassán akarja leszedni a szőlő termését.¹⁴⁹

De Ali pasának is nagy áldozatába került a véres palásti győzelem, úgy hogy nem maradt annyi ereje, hogy győzelmét kiaknázhatta volna.¹⁵⁰ A pasa gazdag zsákmánnyal — Teuffel egész tüzérségével és podgyászával s mintegy 4000 fogollyal — Vácra keresztül visszatért Budára.¹⁵¹

„Vala ezön basa igen nagy örömben,
Éjjel nappal vagyon nagy készülésében,
Szándékja, Szolnokot, Egröt ő megvegye,
Mind Lengyel határig ez országot elnyerje.”¹⁵²

Ha a töröknek Eger gyors elfoglalása után 1552 őszén még lett volna ideje a hadjárat továbbfolytatására, minden bizonnyal észak felé tovább terjeszkedik, vagy pedig a bányavárosok ellen fordul. Eger védői azonban megakadályozták, hogy az ellenség elvágja a Habsburg-királyság és Erdély érintkezését. Ezt a sikert — eredményes helytállásukkal — nem egyedül az egriek könnyelhették el maguknak. Ebben a felőlő harcban még a vereséggel végződő ütközeteknek, várharcoknak is megvolt a jelentősége. Azok is lényegesen hozzájárultak a török erejének felmorzsolásához.

Ali budai pasa a palásti csatában nagy emberveszteséggel járó véres győzelmet aratott. Szondi György, Losonczy István vértanuhalála sem volt hiába-

¹⁴⁵ H. Göetz: i. m. 185—186. Martinengo Innocenzo del Monte kardinálishoz. Wien, 1552. aug. 12.

¹⁴⁶ Bakó István: A német hadak szereplése Magyarországon 1520—1570. Bp. 1880, 69.

¹⁴⁷ HL. Törökkori iratok, 1552. Nr. 116. Ferdinánd levele az összes grófok, bárók, előjárók, vármegegyék és tisztviselőkhöz. 1552. okt. 14. Gömörly Gusztáv: Eger ostroma 1552-ben. HK., 1890, 617.

¹⁴⁸ Istvánffy Miklós: i. m. 260.

¹⁴⁹ HHStA. Ungarn. Fasc. 66. Serédy György Castaldohoz. Kassa, 1552. aug. 16. „. . . Basa enim Budensis iurando fassus est, se velle isto aethumno hic Cassoviae fructus vinearum percipere.”

¹⁵⁰ HHStA Ungarn, 1552. Fasc. 66. Ferdinánd Báthori András erdélyi vajdához. Wien, 1552. aug. 19. „. . . Passa Budensis istis proximis praeteritis diebus illum exercitum nostrum, licet non sine magno quoque suo damno aliqua clade affecerit. . . .”; Uo. 1552. Fasc. 66. Ferdinánd Castaldohoz. Wien, 1552. aug. 20. „Tamen hostis tam cruentam victoriam obtinuit, quod tot vires si non supra fuerint, quibus eandem victoriam persequi . . . potuisset. . . .”

¹⁵¹ Forgách Ferenc: i. m. 48—53; Istvánffy Miklós: i. m. 254—260; Verancsics Antal Összes munkái. II. Pest. 1857, 93. „A németekben egy rosta zabon attak egyet az terekek.” Thury József: Török történetírók. II. Bp. 1896, 38; F. B. Bucholtz: i. m. Bd. VII. Wien, 1836, 310—311; Matunák Mihály: i. m. 246—248.

¹⁵² Tinódi Sebestyén: Budai Ali basa históriája, 341—344. verssor.

való. Mire az egyesült török seregek Temesvár alól, illetve a palásti csatamezőről Eger alá érkeztek, elcsigázódtak és éhségtől, járványtól sújtva eléggé kimerültek. Eger szilárd helytállása nem maradt hatás nélkül a törökre sem: Ali budai pasa kénytelen volt lemondani további hódító terveiről — így többek között az alsó-magyarországi bányavárosok elfoglalásáról —, s késznek mutatkozott a perzsa háborúba bonyolódott Porta intésére a béketárgyalásokra.¹⁵³

¹⁵³ Verancsics Antal *Összes munkái*. I. Pest. 1857. 268—288; *Margalits Ede*: Horvát történelmi repertorium. I. Bp., 1900. 603—607. *Matkovics Péter*: Verancsics Antal utazása Konstantinápolyba 1553-ban. *Acsády Ignác*: Magyarország három részre oszlásának története 1526—1608. 332; *Tardy Lajos*: Régi magyar követjárások Keleten. Kőrösi Csoma Kiskönyvtár 11. Bp., Akadémiai Kiadó. 1971. 110—121.